

УДК 327 «312» (73+(47+57))(045)

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПОЛІТИКУ ДЖ. Ф. КЕННЕДІ У КОНТЕКСТІ ПРОТИСТОЯННЯ З СРСР (1962 Р.)

Красножон В. Р.

*студентка кафедри міжнародних економічних відносин та бізнесу
Національний авіаційний університет*

Стаття присвячена аналізу діяльності Президента Дж. Ф. Кеннеді за часів Карибської кризи 1962 р., який базується на використанні нових документів, отриманих з Архіву національної безпеки США та особистих архівів політичних діячів. Також автор зосереджує увагу на розгортанні відносин з СРСР, які б могли призвести до початку Третьої світової війни.

Статья посвящена анализу деятельности Президента Дж. Ф. Кеннеди во времена Карибского кризиса 1962 г., который основывается на использовании новых документов, полученных с Архива национальной безопасности США и личных архивов американских политических деятелей. Также автор концентрирует внимание на разрывании отношений с СССР, которые могли бы привести к началу Третьей мировой войны.

The article analyzes the political activity of the President John F. Kennedy during the Cuban Missile Crisis of 1962, which is based on the use of new documents, got from the National Security Archive and personal archives of American politicians. Also the author focuses attention on expanding relations with the USSR, which could lead to the beginning of the Third World War.

Ключові слова: Дж. Ф. Кеннеді, США, Карибська криза, Ф. Кастро, М. Хрущов.

Постановка проблеми. Політичні зміни, які відбулися протягом другої половини ХХ ст., вплинули на формування нового світоустрою. Головними його ознаками є політичне та економічне протистояння двох ядерних наддержав – США та СРСР, а також реальна загроза військового зіткнення, наслідком якого стало б розгортання Третьої світової війни. Події, які датуються 1962 р., змусили переконати всю світову спільноту в можливості настання ядерної катастрофи. Завдяки Карибській кризі відбувся перегляд глобальних питань та встановлених пріоритетів різних націй.

Американсько-радянське протистояння наклало гриф секретності на більшу частину документів того часу. Мала кількість наукових праць не давала можливості достовірно проаналізувати дії США та СРСР, а зокрема – політику Дж. Ф. Кеннеді у ході протистояння з СРСР.

Як відомо, у перших наукових дослідженнях ядерна зброя розглядалася саме як засіб ведення війни. Проте завдяки покращенню відносин між двома наддержавами та оприлюдненню раніше засекречених документів (з Архіву національної безпеки США та особистого архіву родини Кеннеді) вдалося по-новому поглянути на дії двох політичних діячів та виявити всі можливі способи стримування противника від ядерного нападу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове підґрунтя для сучасних досліджень політики Дж. Ф. Кеннеді у контексті протистояння з СРСР закладено у працях американських дослідників Л. Ченга та П. Корнблаха, які наприкінці 90-х рр. випустили перший збірник документів з Архіву національної безпеки США. Книга представляє собою шестирічний проект зі збору матеріалу, який мав відношення до Карибської кризи.

Подальшим дослідженням питання щодо ядерного протистояння США та СРСР займалися такі видатні науковці: А. Феклісов, Г. Корнієнко, С. Мікоян, З. Грибков, А. Чубарьян, О. Хлобустов, А. Добринін та ін.

Цілі статті: провести ретельне дослідження Карибської кризи, окремий аналіз політики Дж. Ф. Кеннеді, використовуючи при цьому розсекречені документи з Архіву національної безпеки США та особистих архівів політичних діячів.

Основний зміст статті та обґрунтування отриманих наукових результатів. Протягом жовтня 1962 р. весь світ слідкував за ракетно-ядерним протистоянням між США та СРСР. Цей короткий період часу отримав назву «Карибська криза» (в США – «Кубинська ракетна криза»). Не так давно відбувся її ювілей, після якого була опублікована низка нових, раніше невідомих документів, що стосувалися таємних переговорів між Дж. Ф. Кеннеді та членами Ради національної безпеки. У 2012 р. на інтернет-ресурсі Архіву національної безпеки при університеті Дж. Вашингтона були розміщені документи з фондів Пентагону, Об'єднаного комітету начальників штабів (КНШ) США, Державного департаменту США, а також американських розвідувальних структур та урядових агентств.

Надані документи свідчать про неодноразові спроби голови КНШ генерала М. Тейлора вмовити Дж. Ф. Кеннеді почати повномасштабне військово-втручання на Кубу за допомогою

морських та повітряних сил. Була підрахована приблизна кількість втрат, які понесуть американські війська протягом перших днів. У меморандумі голови КНШ від 2 листопада 1962 р. зазначалось, що протягом перших 10 днів атаки кількість жертв з боку американців становитиме 18500 солдатів. Це число могло значно збільшитись при застосуванні Радянським Союзом тактичної ядерної зброї. Відомо, що на той час у його власності перебувало майже 100 тактичних ядерних боєзарядів.

Для подальшого вивчення було передано документи Державного департаменту США і Центрального розвідувального управління (ЦРУ). Їх кількість складає більше 40 екземплярів. Проте деякі аналітики вказують, що більшість документів зовнішньополітичного та оборонного відомств є закритими для загального доступу. Історики підкреслюють, що висвітлення нової інформації про Карибську кризу на дає приводу переписувати історію, але допомагає краще зрозуміти думки та позиції ключових постатей, які увійшли в історію.

Деякі документи належали Р. Кеннеді (братові Дж. Ф. Кеннеді, який у часи Карибської кризи обіймав посаду генерального прокурора). Один із них датується 1964 р. та змальовує у загальних рисах план нападу та вбивства кубинського лідера Ф. Кастро, його брата Рауля та Че Гевари із залученням мафії. За вбивство першого політичного діяча передбачалася винагорода у розмірі 100 тис. дол. США, за двох інших – по 20 тис. дол. США.

Серед паперів високою значущістю характеризуються доповідні записки генерала М. Тейлора, які містять детальну інформацію про всі можливі ризики, що могли виникнути в США, та секретне листування Пентагону. В останньому документі описується, як саме можна було провести операцію, щоб ошукати Москву та одночасно запевнити в тому, що США готові в будь-яку хвилину нанести удар по Кубі. Дана операція була продумана, щоб тривалий час утримувати супротивника в постійній напрузі. Також вона мала вплинути на марне розтрачання його дорогоцінних ресурсів.

За підрахунками Пентагону, на протистояння довкола Куби у 1962 р. було витрачено 165 млн. дол. США (за сучасними підрахунками - 1,4 млрд. дол. США). Проте витрати Радянського Союзу на захист кубинців залишаються невідомими. Американські дослідники сподіваються отримати найближчим часом подробиці з російських джерел та очікують оприлюднення закритих документів Міністерства оборони СРСР та ін. радянських відомств.

Було підтверджено той факт, що на Дж. Ф. Кеннеді постійно здійснювався тиск з боку військових, які дозволяли собі зневажливе ставлення по відношенню до нього та демонстрували своє невдоволення його діяльністю. Були опубліковані аудіозаписи засідань Президента США з членами Ради національної безпеки, які були проведені в Білому домі у жовтні 1962 р. [6]. Стало зрозумілим, що не тільки військові генерали, а й майже всі радники намагались вплинути на зовнішню політику Дж. Ф. Кеннеді. Вони спонукали розпочати військове вторгнення на Кубу та ліквідувати проблему. ЦРУ не володіло інформацією щодо кількості радянських військ, які перебували в Кубі, та не знало про число розміщених на той час тактичних ядерних боєзарядів. Таким чином, оприлюднені записи підтвердили те, що Президент США негативно відреагував на пропозицію радників та виступав за мирні переговори з радянським лідером. Так Дж. Ф. Кеннеді вдалося підкреслити важливість підтримання миру будь-якими можливими засобами.

На сьогоднішній день простежується зовсім інша позиція США, яка полягає в тому, щоб висунути супротивнику ультиматум. Можна констатувати той факт, що американці почали нехтувати раніше отриманим досвідом.

Варто проаналізувати ряд подій, які передували кризі та вплинули на подальший хід історії, свідченням чого є загострення відносин між США та СРСР. На початку 1960-х рр., після введення економічної блокади з боку США, Радянський Союз став головним зовнішньоторговельним партнером Куби. Почалися поставки радянської нафти, збільшився рух робочої сили у галузі сільського господарства та промисловості, відбулися значні капіталовкладення.

У 1960 р. США вдалось розмістити на території Туреччини власні ядерні ракети середньої дальності польоту, що викликало обурення Москви. Вдала стратегічна позиція дозволяла американцям контролювати великі радянські території, до того ж швидкість запуску та досягнення цілі у даного озброєння була мінімальною [8]. Такі дії зумовили таємне розміщення радянських ядерних ракет на території Куби, відстань від якої до берега США становила всього 150 км (рис. 1).

У своїй заяві, яка датується 1992 р., Ф. Кастро зазначив, що радянські військові бази мали великий політичний вплив на імідж усієї Куби. Розміщення ядерної зброї мало скріпити соціалістичний табір та покращити баланс сил [5]. Кубинський лідер був зацікавлений у допомозі М. Хрущову, оскільки постійно перебував у центрі американських провокацій: Америка відкрито готувала план вторгнення до Куби та були спроби усунути кубинського

лідера з посади. Радянський Союз був налаштований захищати острів, як раніше Америка захищала своїх союзників на території Західного Берліну.

Довгий час Вашингтон наглядав за діями СРСР на Кубі. Дж. Ф. Кеннеді відправив літаки-розвідники, проте нічого підозрілого не було помічено. Наявність ядерної зброї була помічена місцевими жителями, до числа яких входили й американські агенти. Згодом були зроблені фотографії, які розвіяли останні сумніви, що Куба стала ще однією стратегічною радянською базою. Комітет запропонував Дж. Ф. Кеннеді розпочати військові дії, або ж організувати військово-морську блокаду. Але Президент розумів масштабність таких дій, а також той факт, що це може спричинити початок Третьої світової війни. Він був абсолютно неготовий взяти на себе відповідальність за прийняття таких рішень, проте виступив з публічною заявою, що будь-який акт агресії з боку СРСР розглядатиметься як початок війни. Як згадував колишній міністр оборони США Р. Макнамара, повертаючись додому у ніч на 27 жовтня, він не сподівався дожити до кінця наступного тижня [3].

Мал. 1. Радіус покриття радянських ракет, які були розміщені на Кубі.

Після двотижневих переговорів сторони все ж таки змогли домовитись між собою. Американці пообіцяли не вторгтися в Кубу та залишити при виконанні своїх повноважень Ф. Кастро. Радянський Союз отримав бажане та розпочав вивезення ракет. Не дивлячись на те, що протягом десятиліть американський водний простір гарантував неможливість іноземного військового удару, світова спільнота піддалася сумнівам щодо могутності США [7]. Через деякий час адміністрація Дж. Ф. Кеннеді зробила все можливе, щоб запевнити власний народ, що М. Хрущову не вдалося залякати Президента США, а навіть навпаки: радянський лідер був змушений прибрати ракети через значні військові переваги американців та сталеву волю їхнього лідера. Населення США і досі погоджується з думкою, що Дж. Ф. Кеннеді нічим не довелося поступитися заради перемоги, яка стала орієнтиром для зовнішньої політики країни, хоча насправді конфлікт між країнами завершився саме завдяки взаємним поступкам.

Невірне уявлення американців про хід подій у часи Карибської кризи закріпилось у їх сучасному політичному мисленні. Проте особистою заслугою Президента США варто вважати припинення ескалації конфлікту до найбезпечніших меж. Як згодом сказав Дж. Ф. Кеннеді: «Мене не так непокоїть перша сходитка, як те, що обидві сторони сприятимуть ескалації на четверту і п'яту, а до шостої ми не дістанемося тільки тому, що нікому буде це зробити» [2].

Радянський розвідник А. Феклісов у своїй праці під назвою «За океаном і на острові: Записки розвідника» (1994 р.) розповідає, що кубинський народ за підтримки політичного лідера Ф. Кастро був готовий боротися до останньої краплі крові. Битва мала бути жорстокою і довготривалою. Окрім того, в СРСР була можливість нанести взаємний удар тільки вже в іншому регіоні світу [7]. Скоріше за все, це мав бути Західний Берлін, який перебував під захистом США. А. Феклісов згадує процедуру проведення «підкилимних» переговорів між двома сторонами, в які він був залучений. Політичному оглядачеві найбільшої американської телекомпанії Дж. Скаллі було доручено передати листа від Президента США, в якому зазначались наступні умови врегулювання кризи. Згодом у Вашингтоні відбулася зустріч між радянським послом А. Добриніним та Р. Кеннеді. Останній заявив, що Дж. Ф. Кеннеді може надати гарантії щодо ненападу на Кубу та зняття блокади. Більше того, Р. Кеннеді запевнив, що задля врегулювання відносин між сторонами найближчим часом буде вирішене питання розміщення американської ядерної зброї на території Туреччини [4]. Довгий час уряд США тримав у секреті домовленості з М. Хрущовим щодо виведення ракет з її території, оскільки не міг продемонструвати громадянам власної країни прояв слабкості перед Радянським Союзом. Ця інформація була оприлюднена лише у 1982 р., проте радники Президента зазначили, що Дж. Ф. Кеннеді планував прибрати ракети ще до початку конфлікту, тим самим зменшуючи в очах народу поразку США.

До речі, у самий розпал Карибської кризи американський лідер збирався оголосити власному народу про широкомасштабне вторгнення на територію Куби. Папір із заготовленим текстом було знайдено в архіві президентської бібліотеки, яка знаходиться у штаті Массачусетс. Разом із ним лежали особисті папери Р. Кеннеді. У проекті звернення до народу говорилося, що Президент США «з усією важкістю на серці» зобов'язаний оголосити про вторгнення на Кубу (рис. 2). Науковці впевнені, що подібний крок став би сигналом для атаки у відповідь з боку СРСР, а надалі – для розгортання Третьої світової війни [9].

Єдиною незадоволеною стороною залишилась Куба. Пошуки кращих рішень та обмін посланнями між М. Хрущовим та Дж. Ф. Кеннеді відбувалися без врахування інтересів Ф. Кастро. Інформація про останні події взагалі надійшла через третю особу. Сам Ф. Кастро не довіряв словам американського лідера, який гарантував недоторканість Куби. Було витрачено немало зусиль, щоб переконати його не створювати перешкод при виведенні радянських ракет з території.

У 2012 р. відома німецька газета Die Welt опублікувала статтю, у якій надавалися свідчення про підготовку до Третьої світової війни з боку кубинських військ. У самий розпал кризи Ф. Кастро взяв на службу колишніх офіцерів нацистських дивізій СС для того, щоб навчити власних військових новій тактиці ведення бою. Кубинський лідер був ладен поступитися комуністичними ідеалами заради збереження влади над островом. Він намагався попередити збройне захоплення острова.

Коли домовленість з США була остаточно досягнута, В. Гришин на одному із засідань переказав слова М. Хрущова, у яких зазначалось наступне: «У дні Карибської кризи я з усією гостротою відчув величезну відповідальність перед країною, радянським народом, усім світом за пряму загрозу виникнення ядерної катастрофи» [1]. Як згадував Дж. Ф. Кеннеді: «Велика трагедія полягала в тому, що у випадку допущення нашої помилки, вона б відобразилася не тільки на нас, нашому майбутньому, нашому домі, нашій країні, але й на житті, майбутньому, домівках та країнах тих, кому ніколи не надавалось можливості зіграти свою роль, сказати «так» чи «ні», засвідчити свою присутність».

Сучасні політики намагаються знову проаналізувати результати Карибської кризи. Більшість науковців схильється до думки, що не можна з точною впевненістю говорити про перемогу або поразку однієї зі сторін. М. Хрущову все ж таки вдалося ліквідувати американську базу в Туреччині. Хоча не можна було розраховувати на такі виважені дії Дж. Ф. Кеннеді, на якого постійно здійснювався тиск Пентагону.

PRESIDENT'S SPEECH
— AIR ATTACK —
TOP-SECRET - SENSITIVE

My fellow Americans:

With a heavy heart, and in necessary fulfillment of my oath of office, I have ordered -- and the United States Air Force has now carried out -- military operations, with conventional weapons only, to remove a major nuclear weapons build-up from the soil of Cuba. This action has been taken under Article 51 of the Charter of the United Nations and in fulfillment of the requirements of the national safety. Further military action has been authorized to ensure that this threat is fully removed and not restored.

~~Let me first tell you what has been going on. What it is that we have had to attack?~~ *In sum* There have been *unconfirmed* rumors of offensive installations in Cuba for some weeks, but it is only within the last week that we have had unmistakable and certain evidence of the character and magnitude of the Communist offensive deployment. What this evidence established beyond doubt is that in a rapid, secret and frequently denied military operation, the Communists were attempting to establish a series of offensive nuclear

TOP-SECRET - SENSITIVE

DECLASSIFIED
E.O. 13526, SEC 3.4
White House Guidelines
By *MAT* NARA, Date *9/2*

Мал. 2. Запис промови Дж. Ф. Кеннеді на випадок початку військових дій проти СРСР.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз на основі нових архівних документів, свідчить, що ранні стратегічні концепції США не дуже вірно розглядали ядерну зброю. Вона виступала не засобом ведення війни, а способом стримання супротивника від можливого нападу. Дж. Ф. Кеннеді розумів, яку загрозу могло понести розміщення радянської ядерної зброї на території Куби, тому продемонстрував готовність боротися без застосування американської.

Більшість документів із фондів Пентагону та Об'єднаного комітету начальників штабів (КНШ) США вказують на неодноразові спроби з боку військових «яструбів» вплинути на

подальші дії Дж. Ф. Кеннеді. Вони були зацікавлені у повномасштабному нападі на Кубу з моря та повітря, та вже вели підрахунки перших втрат, які понесуть США.

Варто зазначити, що серед особистих документів Президента США було знайдено і текст завчасно підготовленої промови, яка мала запевнити націю про важливість вторгнення американських військ на територію Куби. Проте подібний крок США міг стати наявним сигналом для атаки з боку СРСР та сприяв би розв'язанню Третьої світової війни. Лише цей факт зміг переконати Дж. Ф. Кеннеді у вірності застосування переговорів з опонентами та вироблення компромісних рішень.

Враховуючи те, що далеко не всі ключові документи були розсекречені, найближчим часом варто очікувати нового коригування та уточнення деякої інформації щодо Карибської кризи і політики колишніх лідерів двох наддержав.

Література

1. Корниенко Г. М. «Холодная война: свидетельство её участника. Мемуары. 2-е издание». – М: ОЛМА-Пресс. – 2001. С. 211.
2. Микоян С. А. «Анатомия Карибского кризиса». – М.: Академия. – 2006. – С. 74.
3. «Советская внешняя политика в годы «холодной войны» (1945 – 1985 гг.). Новое прочтение». Отв. ред. Л.Н. Нежинский. – М.: Междунар. отношения. – 1995. – С. 290.
4. Феклисов А. С. «За океаном и на острове: Записки разведчика». – М.: ДЭМ. – 1994. – С. 280.
5. «Взгляд на Карибский кризис спустя 50 лет» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://pda.warandpeace.ru/ru/news/view/73519>.
6. «В США опубликованы новые документы по Карибскому кризису» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://interaffairs.ru/read.php?item=8834>
7. «Карибский кризис. Взгляд с высоты полувека» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://interaffairs.ru/read.php?item=8832>.
8. «Кубинский кризис 1962 г. – 13 дней на грани» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://topwar.ru/12904-kubinskiy-krizis-1962-goda-13-dney-na-grani.html>.
9. «Секунды до Третьей мировой» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rg.ru/2012/10/19/krisis.html>.